

professor, "Şöhrət" ordenli bəstəkar Tofiq Bakıxanovun 80 illiyinə həsr olunmuş//Elmi-praktik konfransın materialları 22 dekabr 2010-cu il. - Bakı: Mütərcim, -2011.-s. 95

5. Qafarova.Z. "Tofiq Bakıxanov" Bakı: Prestij-N, -2017.-s. 37.

6. Ramiz Quliyev, Kamilə Dadaşzadə "Əsərləri keçmişimizdən gələcəyimizə ünvanlanan bəstəkar". Əliyev.N, Bakıxanov,R. "Tofiq bakıxanovun portretindən cizgilər" Bakı: ADPU-nun mətbəəsi,-2003.-s.495.

4. Respublikanın xalq artisti, professor, "Şöhrət" ordenli bəstəkar Tofiq Bakıxanovun 85 illiyinə həsr olunmuş// Elmi-praktik konfransın materialları 7-15 dekabr 2015-ci il. - Bakı: Mütərcim, -2016. -s123.

5. Tofiq Bakıxanov -80. Musiqi Festivalı 22-28 dekabr 2010-cu il/ tərt ed. Əliyeva H - Bakı: Aspoliqraf, -2010,-s.30.

В статье исследуется место народной музыки в творчестве композитора, народного артиста, кавалера ордена "Славы" профессора Тофика Бакиханова, в частности, исследуется взаимосвязь традиций композитора-классика с нашей устной профессиональной музыкой - мугамом в Концерте № 4 для тара и симфонического оркестра. У композитора много произведений, созданных в синтезе восточного мышления и западных музыкальных традиций. Особое место среди этих произведений занимает «Концерт №4».

Ключевые слова: Тофик Бакиханов, тар, композитор, мугам, концерт.

In the article, the composer of the Order of Glory, Professor Tofiq Bakikhanov's creative activity focused on the place of folk music, especially the study of the relationship between the traditions of classical composers and our traditional professional music, mugam, in the "Concerto No. 4" for tar and symphonic orchestra. The composer has many works that are a synthesis of Eastern mentality and Western musical traditions. "Concerto" No. 4 has a special place among these works.

Keywords: Tofiq Bakikhanov, tar, composer, mugam, concert.

Elmi rəhbər: BMA-nın professoru, fəlsəfə üzrə elmlər doktoru **Gülnaz Abdullazadə**

VƏTƏNPƏRVƏRLİK MAHNILARI MUSİQİ TƏNQİDİNİN OBYEKTİ KİMİ

Şəbnəm QULIYEVA

Təqdim olunan məqalədə hərbi mahnıların yazılmasının xalq üçün nə qədər əhəmiyyətli olmasından danışılır. Azərbaycanda baş verən müəyyən tarixi dövərlərdə bu cür mahnı və marşların bəstəkarlar tərəfindən bəstələnməsi xalqa dayaq və yenilməzlik hissi bəxş edir. Belə ki, bu mövzuda bir çox mahnıların yazılma tarixçəsi açıqlanır.

Açar sözlər: Vətənpərvərlik, hərbi mahnılar, marşlar, musiqi tənqidi

Musiqişünaslığın müstəqil qolunu təşkil edən musiqi tənqidi öz çoxfunksionallığı ilə seçilir. Onun yerinə yetirdiyi funksiyalardan biri cəmiyyətdə aktualıq kəsb edən müəyyən ölkənin ideoloji, siyasi vəziyyətini əks etdirən musiqi əsərlərini dəyərləndirməkdən ibarətdir. Bu baxımdan da Azərbaycan musiqi tənqidi istisna deyil. Azərbaycan musiqi tənqidi yaranandan vətənpərvərlik mövzusunda yazılan əsərlər onun tənqidiqat obyektinə olmuşdur. Musiqi xəzinəmizdə yer alan vətənpərvərlik mahnıları sadə insanlarda vətənə sevgini aşılamağa, qalibyyət ruhunun təşəkkül tapmasında

güclü təsirə malikdir. Xüsusilə də özü ilə qələbə, məğlubiyyət kimi siyasi nəticələrlə yanaşı bəşəri ağrıları da gətirən müharibə kimi tarixi hadisələrdə musiqinin "ruhi - mənəvi qida" olduğu danılmaz faktır. Bir millətin dövlətin bütövlüyünün, təhlükəzliliyinin və qüdrətinin qarantı onun güclü, mütəşəkkil ordusudur. O ordunun isə tək fiziki yox vətəni hər an yağdan qorumağa hazır olan əsgərləri olmalıdır. Tarixdən bəllidir ki, tam hazırlıqlı, təhcizadlı ordu psixoloji cəhətdən ruhsuz, inamsız, əhval ruhiyyəsidirsə mütəlak məğlubiyyətə uğrayacaq. Yalnız hünəri, yenilməzliyi və vətənə

sədaqəti öz müsəlləh əsgərinə daim bunu həyat fəlsəfəsinə çevirən ordu hərbi meydanında güclü ola bilər. Bunun üçünsə hərbi ritmlər, qanı coşdurən avazlar, ürəyi dağa döndərən sözlər gərəkdir. Demək ki, hərbi musiqi ilk növbədə döyüşçünü mənəvi hazırlayır. Onun ən gözəl vətənpərvərlik, igidlik, mərdlik hissələrini cuşa gətirir. Ordu olmasa hərbi musiqi əsərləri də yəqin ki, yazılmazdı. Bu mahnılar bizi bir millət olaraq bərkidir, dirçəldir və zəfər qazandırır.

Hərbi-vətənpərvərlik mahnıları Azərbaycanın musiqi irsində aktual mövzulardan biri olmuşdur. XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq bir çox qəzetlərdə, mətbuat orqanlarında Azərbaycan xalqının vətənpərvərlik hissələrini oyadan mahnıların yaranması problemi qoyulurdu. Dahi Üzeyir bəyin yaxın dostu, ona ilk Milli Marşı yazmaq ideyasını verən yazıçı, ictimai-siyasi xadim Yusif Vəzir Çəmən zəminli 1917-ci ildə qələmə aldığı "Zəruri məsələlər" ("Açıq söz" qəzeti) məqaləsində bu barədə yazır:

"Hər bir millətin özünəməxsus bir milli nəğməsi var. O nəğmə oxunduqda millət fərdlərinin ruhu ucalır. Mübarizə edib öz xalqını mühafizə etmək xahişi artır. Bizimsə, bu nəğməmiz yoxdur. Odur ki, milli sərxoşluğumuz və nəşəmiz də yoxdur. Düşməni yıxmaq üçün də milli sərxoşluq lazımdır".

Qeyd edim ki, Y.V.Çəmən zəminli məhz bu cür milli çağırışlarına görə 1930-cu illərdə "əksinqilabçı", "pantürkist", "milliyyətçi" ittihamları ilə həbs olunur və elə həbsdə də vəfat edir.

Araşdırdığımız zaman görürük ki, Y.V.Çəmən zəminlinin bu milli-ideoloji manifesti Ü.Hacıbəylinin vətənpərvərlik mövzusunda mahnılar bəstələməsinə ilham mənbəyi olmuşdur. Və professional musiqimizdə xeyli sayda müxtəlif xarakterli marşlar yaranmışdır. Bu janrın təməli isə məhz cumhuriyyətimizin təməlinə təsadüf edir. Üzeyir bəy də ilk marşlarımızın müəllifi kimi tarixə düşdü. 1918-1920-ci illərin ictimai-siyasi hadisələri zamanı yazdığı "Çırpınırdı qara dəniz", "Milli marş", "Azərbaycan" mahnıları buna misaldır. 1920-1930-cu illərdə xalqın həyat tərzi belə mahnıların bəstələnməsi üçün zəmin yaradırdı. Hətta xalq mahnılarının sözləri həmin şəraitə uyğun dəyişdirilib səsləndirilirdi. Bu dövrdə də Ü.Hacıbəylinin bəstəsi olan "Komsomolçu qız", "Süvari mahnısı", "Qızıl əsgər" xalq arasında məşhurlaşmışdır.

II Dünya müharibəsi zamanı bəstələnən mahnıların da bağlı müəyyən faktlar var. Qələbənin 30 illiyi ərəfəsində Əfrasiyab Bədəlbəyli "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində etdiyi çıxışda musiqi cəbhəsindəki "səfərbərliklə" bağlı fikirləri ilə bölüşür: **"Müharibə başlayandan az sonra Ü.Hacıbəyli bütün bəstəkarları yanına çağıraraq dedi: Hər bir mahnı yazmalıdır. Özü də qısa müddətdə! Mahnılar üçün üç gün, irihəcmli əsərlər üçün uzaqbaşı bir həftə vaxt müəyyən olunur".** Üzeyir Hacıbəylinin bu sahədə əməyi danılmazdır. Belə mahnıların yazılmamağı və ya bəstəkarların bu yönə az müraciət etmələri böyük problem idi. Bu çağırışın nəticəsi olaraq Üzeyir bəy başda olmaqla bütün bəstəkarlar səfərbər olur və "Döyüşçülər marşı", "Gözlə mənə", "Vətən haqqında

mahnı", "Döyüşçünün andı", "Bir addım geri dönməməli" və s. vətənpərvərlik mahnıları həmin dövrdə xalqla, əsgərlərlə qələbəyə doğru addımlayan silaha çevrilir. Beləliklə, II Dünya müharibəsi Azərbaycan üçün də tarixi sınaq oldu. Qələbə həm cəbhədə, həm də incəsənətdə qənimət qazandırdı. Əsgərlərlə addımlayan, onlara həvəs verən, qoşun üçün çox önəm daşıyan nəfəs alətlərindən ibarət orkestr mövcud idi. Bu orkestrin ifasında səslənən marşların əsgərlərə nizam-intizama tabe olaraq irəliləməkdə nə qədər kömək olduğu qeyd edirdi. "Marş" sözü Avropa kökənli olsa da bu janr Avropada təşəkkülünü ən çox Osmanlı ordularının təsirindən alıb. Avropalılar məhz türklərin hərbi orkestrlərinin davul və zürənin ifasında səslənən o ekzotik enerjili marş ritmlərindən təsirlənmişlər. Bizim cəngi ruhlu folklor əsərlərimiz də əsildə türk marş ritmlərinin səsləri hesab oluna bilər. Fikir versək görürük ki, nikbin və cəngavər əhvalı, qəhrəmanlıq dolu zərb muğamlarımız sanki məhz hərbi meydanları üçün seçilmişdir. Təsadüfi deyil ki, "Heyratı", "Səmayi-şəms", "Mənsuriyyə", "Osmani", "Heydəri", "Qarabağ şikəstəsi" zərbi muğamları hərbi orkestrlərdə bu gün də bəzən marş kimi çalınır.

1941-1945-ci illərdə Ü.Hacıbəylinin bəstələdiyi "Vətən ordusu", "Yaxşı yol", "Ananın oğluna nəsihəti", "Şəfqət bacısı", "Döyüşçülər marşı" və s. vətənpərvərlik ruhu oyadan mahnılardır. Həmçinin, Səid Rüstəmovun "Sərhədçilər mahnısı", "İrəli", "Şanlı ordumuz", Niyazinin "Müdafiə marşı" mahnılarında vətən motivləri öz parlaq təcəssümünü tapır. Bu mahnılar vətəni tərənnüm edirdilər. Düşməne nifrəti, cəsarəti, igidliyi, döyüş dostluğunu üzə çıxarıb, hər çətinliyin öhdəsindən gəlməyə kömək edirdi. Mahnılar cəbhə və arxa cəbhədə baş verən bütün hadisələri parlaq əks etdirirdi. Bəzən döyüşdə baş verənləri siyasətçilərdən daha çox mahnılar vasitəsilə öyrənmək olurdu. Müharibə zamanı yazılan hər mahnının öz tarixi, hekayəsi, yolu və taleyi olur.

Tarixin bütün dövrlərində öz mövcudiyətini mübarizə apararaq qazanmış Azərbaycan böyük imperiyanın süqutu ilə mürəkkəb mərhələyə qədəm qoyur. Milli azadlıq hərəkatının başlaması, 20 Yanvar, Xocalı soyqırımı, Başlıbel faciəsi və bütün bunların ağır nəticəsi olan Qarabağın işğalı XXI əsrə irəliləyən müstəqil Azərbaycanın ağır sınağına çevrilir. Sovetlərdən sonra müstəqillik qazanan dövlətimiz, torpaqları uğrunda savaşa qalxdığı gündə bu janrın abuhavası, ovqatı və missiyası bizim üçün dəyişdi. Və meydana dövrün sifarişinə cavab verəcək güclü marşlara ehtiyac yarandı. Məhz o zaman hərbi musiqisinin maraqlı nümunələrindən biri meydana göründü. Həmin nümunə ilə də bu janrın müasir tarixi başladı.

1992-ci ildə Cavanşir Quliyev tərəfindən bəstələnmiş "Əsgər marşı" məhz elə mahnılardandır. Onun tarixi missiyası və əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Artıq 30 ilə yaxın vaxt keçsə də bu əsər hələ də hərbi meydanlarının vuran nəbzi və döyünən ürəyidir. Cavanşir Quliyev özü qeyd edir ki, "Xocalı faciəsi zamanı insanlar hamısı gərgin idi. Radio və televiziyalarda ancaq bədbin, qəmgin

musiqilər səslənirdi. Bu vəziyyətə son qoyulmalı, millət ayağa qalxmalı, mübarizə etməli idi". 1992-ci ilin yanvar ayında bəstəkar Laçın batalyonuna əsgərlərimizi ziyarətə gedərkən onların ruhunun yüksəlməsi üçün heç bir marşlarının olmadığının şahidi olur. Orda əldə etdiyi şeirin sözləri əsasında bir ay ərzində bəstələdiyi marşın ilk ifaçıları da məhz əsgərlərimiz özü oldu. Marşın tarixində bir birindən fərqli versiyalar yarandı. Həm instrumental, həm solo, həm akapella versiyalarının şahidi olduq. Onu uşaqdan böyüyə hər kəs əzbər bildi.

Yaxşı olardı ki hərbi mahnıların sayı çox olsun, onların sözlərində ifadə olunan dəyərlər hər bir əsgərə çatsın və onların qulağında ana laylayı kimi səslənsin və bu Vətənin Ana torpaq olduğunu anlayaraq onun uğrunda canlarından keçməyə hazır olsunlar.

Sonuncu Qarabağ savaşında da Azərbaycan generalı, zabiti, əsgəri, ordusu bir daha sübut etdi ki, rəşadət, səadət və qəhrəmanlıq ona çox yaraşır. Zəfərə gedən yolda inamla irəliləyir.

Müxtəlif dövrlərdə vətənpərvərlik mahnılarının bəstələnməsi musiqi tənqididə öz əksini tapmışdır. XX əsrin əvvəllərində belə mahnıların əhəmiyyəti, onların

milli azadlıq ruhunun yüksəlməsində, milli ideologiyasının inkişafında önəmli rol oynamışdır. Çox əfsus ki, müasir dövrdə bu mövzu Azərbaycan musiqi tənqidində kifayət qədər işıqlandırılmamışdır.

İnsan mənəviyyatının önəmli hissəsini təşkil edən vətənpərvərlik hissi uşaq yaşlarından tərbiyə olunmalı, yeniyetməlik çağlarından şüurlu surətdə təbliğ edilməlidir. Uşaq dünyaya göz açandan anasının laylasını eşidir. Böyüyüb əsgər olanda isə o marş eşitməlidir. Vətənpərvərlik öz ölkəsinə və vətəndaşlığına mənsubluğunun xüsusi emosional təcrübəsidir. Uşaqlara vətənpərvərlik hissəsinin tərbiyə edilməsi uzun və mürəkkəb prosesdir. Bu baxımdan hesab edirik ki, müasir dövrdə uşaqlar üçün hərbi-vətənpərvərlik mahnılarının, marşların yazılmasına bəstəkar yaradıcılığında xüsusi yer verilməlidir. Ölkəmizin mədəni irsi bizi hər zaman başqa dövlətlərdən fərqləndirir. Hərbi illərin mahnıları xalq arasında, ordu mühitində hələ də məşhurdur. Onlar zamanın sınağından çıxmış, Vətən müharibəsinin salnaməsinə, o uzaq qəhrəmanlıq illərinin musiqi abidəsinə çevrilmişlər. Vətənpərvərlik mahnılarını qorumaq və gələcək nəsillərə ötürmək lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

Dadaşzadə Z. Biz də bu dünyanın bir hissəliyik... Bakı, "Nurlan", 2004, 412s

Əliyeva F.Ş. XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinin qaynaqları; II kitab, 1912-1917. Bakı, "Nurlan", 2005, 420s.

Əliyeva F.Ş. XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinin qaynaqları; I kitab, 1901-1911. Bakı, "Nurlan", 2005, 362s.

Hacıbəyli Üzeyir. Seçilmiş əsələri. İki cild. a! cild. Bakı, "Şərq-Qərb" 2005.

Qaralova Nərmin Musiqi tənqidi. Dərs vəsaiti ADMİU-BAKİ - 2017. Səh 120

<http://www.anl.az/down/meqale/medeniyyet/2010/may/118561.htm> Gülcahan Mirməmməd Mədəniyyət.- 2010.- 7 may.- S. 7.

<<https://525.az/news/156489-vetene-apanan-esger-marsi-cavansir-quliyev-70>> Gülnar Verdiyava Musiqişünas, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

В статье рассматривается важность появления новых военных песен для людей. Подобные песни и марши, составленные в разные исторические периоды Азербайджана, играют значительную роль, так как дают людям чувство поддержки и непобедимости. Таким образом, в статье раскрывается история написания множества песен, написанных на патриотическую тему.

Ключевые слова: патриотизм, военные песни, марши, музыкальная критика

The article discusses the importance of the emergence of new military songs for people. This kind of songs and marches composed in different historical periods of Azerbaijan play significant role, as they provide people with a sense of support and invincibility. Thus, the article reveals the history of the writing of many thematic songs.

Keywords: patriotism, military songs, march, music critical

Elmi rəhbər: ADMİU-nin dosenti, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru **Nərmin Qaralova**